

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR: TUSHUNCHA, NAZARIY TALQINLAR, TASNIF VA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI IMKONIYATLAR

Azimova Dilnoza Sherzodovna

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Alfraganus Universiteti "Ijtimoiy fanlar" fakulteti

"Pedagogika" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya; Maqolada pedagogik texnologiya tushunchasining zamonaviy talqini, uning nazariy-metodologik asoslari hamda ta'lim jarayonida samaradorlikni ta'minlashdagi o'rni yoritiladi. Pedagogik texnologiya ta'limni "metodlar yig'indisi" sifatida emas, balki maqsad-jarayon-natija zanjiri aniq belgilangan, oldindan loyihalangan va boshqariladigan didaktik tizim sifatida asoslanadi. Tadqiqot doirasida pedagogik texnologiyalarning funksional jihatlari, asosiy xususiyatlari (tizimlilik, bosqichma-bosqichlik, natijaga yo'naltirilganlik, teskari aloqa va monitoring) hamda turli mezonlar asosida tasnifi tahlil qilinadi. Shuningdek, mahalliy (Avliyakov, Musaeva, Yo'ldoshev, Sayidahmedov) va xorij olimlarining pedagogik texnologiyaga oid qarashlari qiyosiy yondashuvda ko'rib chiqilib, ularning umumiy konseptual jihatlari aniqlashtiriladi. Natijalar pedagogik texnologiyalarni ilmiy asosda tanlash va amaliyotga joriy etish ta'lim sifatini oshirish, kompetensiyalarni shakllantirish hamda ta'lim jarayonini barqaror boshqarishning muhim omili ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, texnologik yondashuv, pedagogik dizayn, kompetensiya, o'quv natijasi, tizimlilik, monitoring, refleksiya, baholash mezonlari, teskari aloqa.

Аннотация: В статье раскрывается современная интерпретация понятия педагогической технологии, её теоретико-методологические основы, а также роль в обеспечении эффективности образовательного процесса. Педагогическая технология обосновывается не как совокупность отдельных методов обучения, а как целостная дидактическая система, в которой чётко определены цель, процесс и результат, и которая заранее проектируется и управляется. В рамках исследования анализируются функциональные аспекты педагогических технологий, их основные характеристики (системность, поэтапность, ориентация на результат, обратная связь и мониторинг), а также классификация по различным критериям. Кроме того, в статье в сравнительном аспекте рассматриваются взгляды отечественных (Авлиякулов, Мусаева, Йулдошев, Саидахмедов) и зарубежных учёных на проблему педагогических технологий, выявляются их общие концептуальные положения. Полученные результаты свидетельствуют о том, что научно обоснованный выбор и

внедрение педагогических технологий являются важным фактором повышения качества образования, формирования компетенций и устойчивого управления образовательным процессом.

Ключевые слова: педагогическая технология, технологический подход, педагогический дизайн, компетенция, образовательный результат, системность, мониторинг, рефлексия, критерии оценивания, обратная связь.

Abstract: The article presents a modern interpretation of the concept of pedagogical technology, its theoretical and methodological foundations, and its role in ensuring the effectiveness of the educational process. Pedagogical technology is substantiated not as a set of isolated teaching methods, but as a holistic didactic system in which the goal, process, and outcome are clearly defined, pre-designed, and systematically managed. Within the scope of the study, the functional aspects of pedagogical technologies, their key characteristics (systematicity, step-by-step structure, outcome orientation, feedback, and monitoring), as well as their classification according to various criteria, are analyzed. In addition, the views of national (Avliyakov, Musaeva, Yuldoshev, Sayidahmedov) and international scholars on pedagogical technology are examined through a comparative approach, and their shared conceptual foundations are identified. The findings demonstrate that the scientifically grounded selection and implementation of pedagogical technologies constitute a significant factor in enhancing the quality of education, developing competencies, and ensuring sustainable management of the educational process.

Keywords: pedagogical technology, technological approach, instructional design, competency, learning outcome, systematicity, monitoring, reflection, assessment criteria, feedback.

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan strategik vazifa — o'quvchi (talaba)da faqat bilimlar majmuasini emas, balki ularni real hayot va kasbiy faoliyatda qo'llash, muammolarni hal etish, samarali muloqotga kirishish, tanqidiy fikrlash hamda o'z-o'zini rivojlantirishni boshqarish kabi kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Bunday natijalar tasodifiy yoki intuitiv o'qitish orqali barqaror hosil bo'lmaydi; u ilmiy asoslangan, oldindan loyihalangan va natijasi o'lchanadigan didaktik jarayonni talab qiladi. Shu ma'noda pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonining ilmiy-metodik tayanchi, uning boshqariluvchanligi va natijaviyligini ta'minlovchi mexanizm sifatida dolzarbdir.

Maqsad: pedagogik texnologiya tushunchasining nazariy talqinlarini tizimlashtirish, uning xususiyatlari va tasnifini yoritish hamda ta'lim samaradorligiga ta'sirini ilmiy asosda izohlash.

Vazifalar: Pedagogik texnologiya tushunchasining zamonaviy mazmunini aniqlash; pedagogik texnologiyaning funksional jihatlari va asosiy xususiyatlarini tahlil qilish; pedagogik texnologiyalarni tasniflash mezonlarini yoritish; mahalliy va

xorijiy olimlar qarashlarini qiyosiy tahlil qilish; pedagogik texnologiyalarning afzalliklari hamda amaliy joriy etish shartlarini umumlashtirish.

Pedagogik texnologiya tushunchasi va zamonaviy mazmuni

Pedagogik texnologiya pedagogik faoliyatning mazmunan yangi bosqichini ifodalaydi: u o'qitishni alohida metodlar majmui sifatida emas, balki aniq maqsadga yo'naltirilgan, oldindan loyihalangan va natijasi o'lchanadigan yaxlit tizim sifatida talqin etadi. Bunda o'qitish jarayoni rejalashtirish, loyihalash, tashkil etish, amalga oshirish hamda natijalarni baholash bosqichlarining uzviy birligi sifatida qaraladi.

Mazkur yondashuv "qanday o'qitamiz?" degan savolga takrorlanuvchi, boshqariladigan va ilmiy asoslangan javob beradi. Texnologik yondashuv ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlari — **maqsad, mazmun, metod, vosita, tashkiliy shakl va baholash mexanizmlarini** o'zaro uyg'unlikda ko'rib chiqishni talab qiladi.

Konseptual zanjir: Maqsad → Jarayon → Natija
Bu zanjir pedagogik texnologiyani bosh g'oyasi sifatida: qanday kompetensiya shakllantiriladi, unga qanday metod va vositalar orqali erishiladi, natija qanday mezonlar bilan baholanadi — barchasi oldindan belgilanishini taqozo etadi.

Pedagogik texnologiyani funksional jihatlari ta'lim maqsadlarini aniq va o'lchanadigan ko'rinishda belgilash; maqsadlarga erishishni ta'minlovchi jarayonni tizimlashtirish; nazorat va baholash orqali kutilgan natijaga erishilganlik darajasini aniqlash; refleksiya va monitoring asosida jarayonni takomillashtirish.

Mazkur funksiyalar pedagogik texnologiyani "faqat dars o'tish uslubi" darajasidan "ta'lim sifatini boshqarish mexanizmi" darajasiga ko'taradi.

Pedagogik texnologiyalarning asosiy xususiyatlari

Pedagogik texnologiyalarni an'anaviy yondashuvlardan ajratib turuvchi muhim xususiyatlar quyidagilar bilan tavsiflanadi: Aniqlik va tizimlilik. Jarayon bosqichlarga ajratiladi, har bir bosqichning maqsadi, mazmuni, metod va vositalari belgilanadi; bu tasodifiylilikni kamaytiradi. Bosqichma-bosqichlik. "Oddiydan murakkabga", "ma'lumdan noma'lumga" o'tish izchilligi saqlanadi; o'quvchi kompetensiyasi asta-sekin rivojlanadi. O'zaro faoliyatga asoslanganlik. O'qituvchi—o'quvchi hamkorligi, muloqot va faol interaksiya markazga chiqadi; o'quvchi passiv tinglovchi emas, faol subyektga aylanadi. Natijaga yo'naltirilganlik. Natijalar mezonlar orqali o'lchanadi, tekshiriladi va tahlil qilinadi; bu sifat monitoringini kuchaytiradi. Takrorlanish va moslashtirish. Samaradorligi isbotlangan texnologiyalar turli sharoitlarda moslashtirib qo'llanadi, bu esa ta'lim sifatining barqarorligini ta'minlaydi.

Pedagogik texnologiyalarni bir necha mezon bo'yicha tasniflash maqsadga muvofiq: **1. Tashkiliy-uslubiy mezon bo'yicha: An'anaviy texnologiyalar:** ma'ruza, seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlariga tayangan klassik shakllar. **Innovatsion texnologiyalar:** interaktiv metodlar, muammoli o'qitish, loyihaviy faoliyat, masofaviy va raqamli ta'lim elementlarini qamrab oladi.

2. Mazmun yo‘nalishi bo‘yicha: Umumiy pedagogik texnologiyalar: turli fanlarda qo‘llanadigan universal yondashuvlar. **Maxsus pedagogik texnologiyalar:** muayyan soha (masalan, logopediya, defektologiya, tabiiy fanlar) xususiyatiga mos ishlab chiqilgan texnologiyalar.

3. O‘quvchi faoliyatiga yo‘naltirilganlik bo‘yicha: Reproduktiv texnologiyalar: tayyor bilimni o‘zlashtirish va qayta ishlab chiqishga ko‘proq yo‘naltirilgan. **Faol texnologiyalar:** ijodiy, tadqiqot va muammoli faoliyat orqali kompetensiyani rivojlantiradi. **Integratsiyalashgan texnologiyalar:** turli metod va vositalarni uyg‘unlashtiradi, moslashuvchanlikni oshiradi.

4. Raqamli va interaktiv komponent bo‘yicha: Multimedia, virtual/massofaviy platformalar, simulyatsiya va o‘yin texnologiyalari o‘quv jarayonining vizualligi, amaliy yo‘naltirilganligi va motivatsion ta‘sirini kuchaytiradi.

5. Mahalliy va xorijiy talqinlar: qiyosiy tahlil. Mahalliy olimlar yondashuvi Ma‘ruza materialida O‘zbekiston pedagogika ilmda pedagogik texnologiya ta‘lim jarayonini modernizatsiya qilish, shaxsga yo‘naltirilgan va natijaviy ta‘limni joriy etish bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanib kelayotgani ta‘kidlanadi. Xususan, Avliyakov texnologiyani ommaviy ta‘lim sharoitida rejalashtirilgan natijaga kafolatli erishishni ta‘minlovchi boshqariladigan jarayon sifatida talqin qiladi; Musaeva esa texnologiyani shaxs rivojiga yo‘naltirilgan optimallashtiruvchi model sifatida ko‘radi; Yo‘ldoshev loyihalash–amalga oshirish–baholash bosqichlari birligiga urg‘u beradi; Sayidahmedov texnologiyalarni interaktiv metodlar va hamkorlikka tayangan innovatsion ta‘lim vositasi sifatida izohlaydi. **Xorij olimlar yondashuvi** Xorij ilmiy an‘anada pedagogik texnologiya ko‘proq tizimlilik, rejalilik, natijaning o‘lchanishi, teskari aloqa va kafolatlangan samaradorlik g‘oyalari bilan asoslanadi. Ma‘ruza materialida Makarenko tizimli tashkil etish va pedagogik ta‘sirni boshqarish g‘oyasini, Slastyonin rejalash–amalga oshirish–baholash siklini, Bespalko “kafolatlangan natija” konsepsiyasini, Selevko texnologiyalar tasnifini, Klarin instructional design yondashuvini, Talyzina faoliyat nazariyasi asosida boshqariladigan o‘qitishni, Bloom maqsad va baholash uyg‘unligini, Gagné o‘qitish hodisalari tizimini, UNESCO esa inson va texnik resurslarni uyg‘unlashtirish g‘oyasini ifodalaydi.

Umumiy xulosa (qiyosiy): Turli talqinlar o‘rtasidagi farqlarga qaramay, ularni birlashtiradigan yadro — pedagogik texnologiya **maqsadga yo‘naltirilgan, tizimli, boshqariladigan va natijasi baholanadigan pedagogik jarayon modeli** ekanidir.

Pedagogik texnologiyalarning ta‘lim jarayonidagi afzalliklari va amaliy ahamiyati Pedagogik texnologiyalarni qo‘llash quyidagi natijalarga olib keladi: ta‘lim jarayonining mantiqiy izchilligi va boshqariluvchanligi kuchayadi; individual yondashuv (individuallashtirish va differensiallash) imkoniyati kengayadi; kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan faol metodlar ulushi oshadi;

baholash mezonlari aniqlashib, monitoring va teskari aloqa takomillashadi; innovatsion va raqamli vositalar integratsiyasi hisobiga motivatsiya va faollik ortadi.

Pedagogik texnologiya zamonaviy ta'limning "metodik tanlovi" emas, balki ta'lim sifatini ta'minlaydigan ilmiy boshqaruv konsepsiyasidir. U maqsadlarni kompetensiyalar ko'rinishida aniqlash, jarayonni pedagogik dizayn asosida qurish, natijani mezonlar bilan baholash va monitoring orqali takomillashtirish imkonini beradi. Shuning uchun pedagogik texnologiyalarni o'qituvchining individual mahoratiga qarshi qo'yish emas, balki mahoratni ilmiy asoslangan tizimda samarali namoyon etish vositasi sifatida ko'rish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Avliyakov N.X.** Pedagogik texnologiya: rejalashtirilgan natijaga kafolatli erishish konsepsiyasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2012. — 176 b.
2. **Musaeva M.M.** Pedagogik texnologiyalar: shaxs rivojiga yo'naltirilgan optimallashtiruvchi model. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. — 204 b.
3. **Yo'ldoshev J.G.** Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. — Toshkent: O'qituvchi, 2010. — 232 b.
4. **Sayidahmedov N.S.** Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Fan, 2008. — 256 b.
5. **Makarenko A.S.** Pedagogik asarlar to'plami. — Moskva: Pedagogika, 1988. — 384 s.
6. **Slavyonin V.I.** Pedagogika: innovatsion faoliyat nazariyasi. — Moskva: Akademiya, 2003. — 368 s.
7. **UNESCO.** Educational Technology: Definition and Conceptual Framework. — Paris: UNESCO, 1984. — 94 p.